

Nastava hrvatskog jezika s učenicima romske nacionalnosti u produženom boravku

---

Radman, Iva

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:365502>

Rights / Prava: [Attribution-NoDerivatives 4.0 International](#)/[Imenovanje-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-21**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

IVA RADMAN

DIPLOMSKI RAD

NASTAVA HRVATSKOG JEZIKA S
UČENICIMA ROMSKE NACIONALNOSTI U
PRODUŽENOM BORAVKU

Zagreb, rujan 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE
(Zagreb)

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Iva Radman

**TEMA DIPLOMSKOG RADA: Nastava hrvatskog jezika s učenicima romske
nacionalnosti u produženom boravku**

MENTOR: izv. prof. dr. sc. Vladimira Velički

Zagreb, rujan 2020.

SADRŽAJ

SADRŽAJ	2
Sažetak	3
Zusammenfassung	4
1. UVOD	5
2. O ROMIMA	6
2.1. Porijeklo i seobe Roma	7
2.2. Socijalni ustroj Roma	8
2.3. Romska kultura i religija Roma	10
2.4. Jezik Roma	11
2.5. Romi u Republici Hrvatskoj	12
2.5.1. Romi u Podravini	13
2.5.2. Romi u Đurđevcu	14
3. ODGOJ I OBRAZOVANJE ROMA U REPUBLICI HRVATSKOJ	15
3.1. Osnovnoškolsko obrazovanje	16
4. ROMI I HRVATSKI JEZIK	17
4.1. Ovladavanje i čimbenici ovladavanja inim jezikom	19
4.2. Kako (po)učiti hrvatski jezik kao ini jezik?	20
4.2.1. Strategije u učenju i poučavanju hrvatskoga kao inoga jezika	21
4.3. Primjeri iz prakse	23
5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	25
5.1. Ciljevi istraživanja	25
5.2. Sudionici	28
5.3. Metoda prikupljanja podataka i mjerni instrumenti	28
5.4. Metoda analize podataka	30
6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	30
7. RASPRAVA	38

Sažetak

Romi su jedna od najbrojnijih nacionalnih manjina Republike Hrvatske koji imaju bogatu povijest te su vrlo specifičan narod. Ono što prvo padne na pamet kada se spomenu Romi je glazba, neprestano putovanje, gatanje, prodaja, ali i zajedništvo i sreća. Danas Romi više ne putuju, uglavnom su se naselili u jednom kraju, a ono što je djelomično ostalo isto kao i nekad, jesu negativna mišljenja i predrasude o njima.

Tema ovog rada jesu učenici Romi koji i danas ne usvoje hrvatski jezik na onoj razini koja je potrebna za neometano slušanje, praćenje te aktivno sudjelovanje na nastavi i iz tog je razloga potrebno više sati posvetiti usvajanju hrvatskoga jezika.

U teorijskom dijelu rada najprije se govori o općenitim podacima o Romima, zatim slijede podaci o Romima u Republici Hrvatskoj, njihovom dolasku u Podravinu i Đurđevac. Nakon toga je riječ o odgoju i obrazovanju Roma u Hrvatskoj gdje se spominje i Nacionalna strategija za uključivanje Roma. U poglavlju Romi i hrvatski jezik može se saznati nešto više o tome koliko Romi znaju odnosno ne znaju hrvatski jezik te što sve utječe na ovladavanje stranim, u ovome slučaju hrvatskim jezikom. Predstavljene su i strategije koje mogu pomoći u učenju, ali i poučavanju hrvatskoga jezika kao inoga jezika.

Drugi dio rada sadrži istraživanje provedeno s učiteljima osnovne škole u kojoj se provodila nastava produženog boravka za Rome te s roditeljima Roma čija su djeca polazila spomenutu nastavu. Ispitali su se stavovi učitelja o organizaciji nastave produženog boravka za Rome te zadovoljstvo roditelja Roma provođenjem nastave. Na temelju dobivenih rezultata istraživanja može se zaključiti da je potrebno organizirati nastavu na kojoj bi Romi usvajali hrvatski jezik, da učitelji smatraju da je nastava donosila napredak u svim predmetima te da su i roditelji Roma bili zadovoljni načinom rada i metodama koje su učiteljice koristile u nastavi.

Ključne riječi: Romi, nastava u produženom boravku, hrvatski jezik

Zusammenfassung

Die Roma sind eine der zahlreichsten nationalen Minderheiten in Kroatien, die eine reiche Geschichte hat und ein sehr spezifisches Volk ist. Das erste was einfällt, wenn man Roma erwähnt, ist Musik, ständiges Reisen, Wahrsagung, Verkauf, aber auch Gemeinsamkeit und Glück. Heute reisen die Roma nicht mehr, sie haben sich größtenteils in einem Gebiet niedergelassen, und was teilweise gleich geblieben wie in der Vergangenheit ist, sind negative Meinungen und Vorurteile über sie.

Das Thema dieser Diplomarbeit sind Roma-Schüler, die kroatisch noch nicht auf dem Niveau wissen, das für ungestörtes Zuhören, Verfolgung und aktive Teilnahme im Unterricht erforderlich ist. Aus diesem Grund müssen mehrere Stunden für den Erwerb von kroatisch gebietet werden.

Im theoretischen Teil der Diplomarbeit werden zunächst allgemeine Daten über Roma erörtert, dann folgen Daten über Roma in Kroatien, ihre Ankunft in Podravina und Đurđevac. Danach geht es um die Erziehung und Bildung der Roma in Kroatien, wo die Nationale Strategie zur Eingliederung der Roma erwähnt wird. Im Kapitel Roma und die kroatische Sprache kann man mehr darüber erfahren, wie viel Roma kroatisch können oder nicht können und was alles die Beherrschung einer Fremdsprache, in diesem Fall kroatisch, beeinflusst. Außerdem werden Strategien vorgestellt, die beim Lernen, aber auch beim Unterrichten von kroatisch als Fremdsprache helfen können.

Der zweite Teil der Diplomarbeit enthält eine Untersuchung. Die Teilnehmer waren Grundschullehrer, die in der Schule wo es Langzeitaufenthalte gibt arbeiten und mit den Roma-Eltern, deren Kinder den genannten Unterricht besuchten. Es wurden die Einstellungen der Lehrer zur Organisation von Langzeitunterricht für Roma und Zufriedenheit der Roma-Eltern mit der Durchführung des Unterrichts untersucht. Am Ende, entsprechend der Ergebnisse, kann man folgendes feststellen: es ist notwendig, Unterricht so zu organisieren, dass die Roma-Schüler kroatisch lernen können, dass die Lehrer der Ansicht sind, dass der Unterricht in allen Fächern Fortschritte gebracht hat und dass die Roma-Eltern mit der Art und Weise und den Methoden der Lehrer zufrieden waren.

Schlüsselwörter: Roma, Langzeitunterricht, kroatisch

1. UVOD

Romski bi učenici, kao i svi ostali hrvatski učenici, trebali imati pravo na kvalitetno obrazovanje. Oni su za razliku od svojih vršnjaka hrvatskih učenika u nepovoljnom položaju ukoliko nisu usvojili hrvatski jezik na onoj razini koja se očekuje polaskom u školu. To nažalost nije rijetka pojava. Vrlo mali broj djece Roma je upisan u predškolske ustanove kao što je vrtić koji bi im zasigurno uvelike pomogao u usvajanju hrvatskoga jezika. U tom bi slučaju bili u svakodnevnom kontaktu sa svojim vršnjacima i učili bi hrvatski jezik najviše kroz igru. Dolaskom u školu ne bi imali toliko poteškoća i lakše bi komunicirali s učiteljem/učiteljicom i vršnjacima, odnosno pratili bi nastavu s puno manje smetnji. U svom su radu Turza-Bogdan i Ciglar, 2011 predstavile rezultate prema kojima su učitelji koji imaju iskustvo u radu s Romima iskazali da nije lako osmisliti nastavu za Rome upravo zbog (ne)usvojenosti hrvatskoga jezika. Potrebno je pronaći te koristiti specifične nastavne metode, ali i donijeti odluku o kriteriju ocjenjivanja koji nije isti kao za ostale hrvatske učenike (Turza-Bogdan, Ciglar, 2011).

U ovom radu je predstavljeno istraživanje kojim su se htjeli ispitati stavovi učitelja o organizaciji nastave produženog boravka: jesu li učenici Romi trebali tu nastavu polaziti odvojeno od ostalih učenika; koliko im je ta nastava i je li uopće pomogla učenicima romske nacionalnosti; što misle, odnosno slažu li se s time što su hrvatski učenici plaćali polaženje nastave produženog boravka, a učenicima Romima je to bilo omogućeno besplatno. S druge strane, ispitani su i roditelji Roma koji su polazili nastavu produženog boravka jer se htjelo saznati jesu li roditelji bili zadovoljni provođenjem nastave.

2. O ROMIMA

Romi su u Hrvatskoj jedna od dvadeset dvije nacionalne manjine s najvećim porastom u međupopisnim razdobljima (usporedba Popisa stanovništva RH 1991./2001. i 2001./2011.). Od Popisa stanovništva 1948. godine, kada je u Hrvatskoj bilo 405 Roma, njihov broj kontinuirano raste. Prema zadnja tri Popisa stanovništva broj Roma 1991. godine iznosio je 6 695, 2001. godine zabilježeno ih je 9 463, a 2011. godine njih čak 16 975 (Škiljan, Babić, 2014). Zbog načina na koji žive, Romi su često marginalizirani i žrtve su predrasuda. Žive na rubu egzistencije, neimaštine i siromaštva, a ljudi ih često doživljavaju i definiraju kao lopove, prosjake i neradnike koji su prljavi, pa samim time i manje vrijedni u društvu. Rijetko tko kaže nešto pozitivno o Romima, ljudi su uglavnom usmjereni na negativne strane Roma pa nije teško zaključiti da je društvo steklo loše mišljenje o njima.

Kada je riječ o načinu života Roma, postoje dva: izolirano od većine stanovništva ili suživot s većinom stanovništva. Ukoliko Romi žive izolirano, što bi značilo u posebnim naseljima, tada su njihov jezik i kultura bolje očuvani, no uvjeti života su nažalost lošiji. Ako pak žive zajedno s većinskim stanovništvom, prisiljeni su prilagoditi se sredini u kojoj žive, a ono što je dobro jesu njihovi životni uvjeti koji su mnogo bolji od onih koji žive izolirano od većinskog stanovništva (Hrvatić, 2014).

Romska je kultura verbalna, postoje mnoge neistražene činjenice i brojne pretpostavke koje govore o stvarnom porijeklu, jeziku, običajima, kulturi i sl. Podaci i zapisi o kulturi Roma mogu se naći tek od XV. stoljeća. Vrlo je malo dokumenata koji bi izvijestili o životu Roma, dok s druge strane postoji puno više izvora koji na stereotipan način informiraju o krađama, trgovinama i gatanju Roma (Posavec, 2000).

Zbog svih problema na koje Romi nailaze, nepovoljnih životnih uvjeta u kojima žive romska djeca i segregiranih naselja u kojima je nemoguća socijalizacija s hrvatskom djecom, kao i učenje hrvatskog jezika, nemoguće je očekivati da će hrvatska i romska djeca ostvariti jednake rezultate u školovanju (Škiljan, Babić, 2014). Iz tog je razloga nužno poboljšati sustav odgoja i obrazovanja, ali i podrške Roma. U prilog poboljšanju obrazovanja ide činjenica da je gotovo pola romske populacije mlađe od 20 godina (Bagić i sur., 2014).

2.1. Porijeklo i seobe Roma

S obzirom na to da je romska kultura verbalna, mnogo je toga nepoznatoga o njihovom stvarnom porijeklu, jeziku, povijesti, kulturi, itd. No ono što se zasigurno može reći – Romi su vrlo neobična, ali zanimljiva, te brzo prilagodljiva nacionalna manjina. Unatoč brojnim i stalnim stereotipima i predrasudama te generalno lošem mišljenju ljudi o njima, uspjeli su zadržati svoj identitet, jezik i specifičan način života (Đurđević, 2009).

Prema dostupnim informacijama, Romi potječu iz sjeverozapadne Indije (Hrvatić, 2014). Sve do tisućite godine postoji vrlo mali broj dokumenata u kojima je riječ o Romima odnosno njihovim seobama. Prvi zapis o seobama Roma potječe iz 1068. godine, a povjesničari određuju tisućitu godinu kao početak seobe Roma (Pongrac, 2003). U prvom je zapisu riječ o dolasku Cigana na goru Atos (Grčka) o čemu je izvijestio gruzijski monah sv. Đorđe Antonski. Jednim su dijelom Romi putovali od Indije, preko Afganistana, Perzije, a kod Kaspijskog su se jezera dijelili. Dio Roma kretao se u smjeru Sirije i Egipta, a najveći je dio Roma došao u Europu preko Turske prelazeći Bospor (Hrvatić, 2014).

U Hrvatskoj se, točnije u Dubrovniku, Romi spominju od 1362. godine. U Zagrebu se 1373. Romi spominju kao skupina trgovaca i mesara, a za vrijeme 14. st. Romi trajno doseljavaju u Hrvatsku (Hrvatić, 2014.). Danas se može reći da velika većina Roma više ne seli, no ipak je zanimljivo spomenuti zastavu Roma u kojoj je predstavljeno njihovo putovanje. Zastava se sastoji od plave boje u gornjem dijelu i zelene boje u donjem dijelu zastave. Sredinu zastave zauzeo je kotač crvene boje. Plava boja predstavlja nebo, zelena boja je simbol za travu kojom Romi lutaju odnosno putuju, dok crveni kotač označava neprestano putovanje što se može vidjeti na slici 1 (Udruga „Romska prava“ Sisak, 2013).

Slika 1. Zastava Roma (Izvor: Udruga „Romska prava“ Sisak, 2013.)

Još u dalekoj prošlosti, kada su doselili u Europu, Romi nisu bili rado prihvaćen narod. Postojale su čak i odluke o njihovom izgonu, a prva takva potječe iz 16. st. (Hrvatić, 2014). Razlozi zbog kojih su Romi doživljavali odbojnost i nepoželjnost od strane ostalog društva, pa čak i progone i stradanja, jesu neupućenost i nepoznavanje Roma, njihove kulture, jezika i običaja. Najveći broj stradanja Roma veže se uz razdoblje od 1936. do 1945. godine kada je stradalo najmanje 240 000 Roma. No ipak, može se reći da se nakon holokausta položaj Roma u Europi popravlja (Hrvatić, 2014).

2.2. Socijalni ustroj Roma

Nastanak plemenskog i gospodarskog sustava kod Roma bio je paralelan s tijekom njihovih seoba, a pleme je najkarakterističniji oblik življenja za Rome (iako je ishodište socijalne strukture u obitelji) (Hrvatić, 2014).

Struktura postojanja i funkcioniranja romske obitelji povezana je s praindijskom tradicijom, originalnim elementima koji su nastali tijekom seoba, prihvaćenim izvornim ponašanjima od istočnih i naroda gdje su duže obitavali te suvremenim odnosima (Đurić, 1980 u Hrvatić, 2014). Kako navodi Hrvatić, 2014., obitelj je nezaobilazan činitelj egzistiranja romske zajednice kojoj se pristupa s različitih motrišta iz čega proizlaze temeljne funkcije obitelji, a one su sljedeće: biološka funkcija odnosno sigurnost, odgojna, gospodarska i interkulturalna funkcija te povezanost odnosno kohezija. Jedna od karakteristika romske obitelji je veći broj djece (koji se s vremenom smanjuje) pa je iz tog razloga uloga žene, majke, u obitelji velika i važna. Uz kućanske i gospodarske poslove kojima se obitelj bavi, zadaća žene je i

odgoj djece. Svaka bi romska obitelj svojoj djeci trebala omogućiti primjereno obrazovanje. Prije je obitelj bila mjesto učenja i poučavanja, a danas su stvoreni povoljni uvjeti za učenje i suradnju sa školskim ustanovama. No, bez obzira na povoljnije uvjete, postoji problem – djeca u dobi od već 10 do 12 godina uvelike sudjeluju u aktivnostima roditelja što često onemogućava njihovo redovito školovanje.

Treba posebno naglasiti da je dijete, bez obzira na dob, zaštićeno u obitelji. Romska obitelj prema Liégeoisu, 1994: 86 ima trostruku funkciju: odgoj, sigurnost i povezanost (Hrvatić, 2014). Čvrsti osjećaj pripadanja Romima uvjetovao je upravo nomadski način života – bez obzira na raspršenost, čine homogenu cjelinu. Prikaz složenog procesa nastajanja socijalne strukture zavisi od kriterija koji su unaprijed postavljeni, no središnja sastavnica je zajednička i prema Hrvatić, 2014 najprije nastupa inokсна obitelj koja se sastoji od oca, majke i manje djece. Zatim slijedi proširena obitelj odnosno *vitcha* koju čini srodno vezana zajednica od nekoliko obitelji (braća sa svojim obiteljima). Nakon *vitche* slijedi *velika vitcha* ili obiteljska zadruga koja najčešće ima nekoliko desetaka članova, ali i zajedničkog pretka po kojem se naziva i na kraju slijedi plemenska skupina koja se sastoji od dvije ili više *velikih vitcha*.

Zanimanja Roma, čiji izbor nije slučajan, mogu se podijeliti u nekoliko skupina. Osnovna gospodarska djelatnost koja je Rome održala tijekom stoljeća jesu zanati koji su se prenosili u okviru obitelji i plemena (Plattner, 1989). Najrašireniji romski zanat je kovački zanat, a i naziv velike plemenske skupine *Kalderaša* potječe od rumunjskoga *caldera* što znači kotao. Od zanata se ističe izrada predmeta, kao npr. posude, kuhače, zdjele, a osim zanatom, Romi su se bavili i trgovinom – konji, što se veže uz nomadski način života (Hrvatić, 2014). Romske žene su često prosile, bavile se kućanskim i gospodarskim poslovima, odgajale djecu te gatale i proricale (Pongrac, 2003).

Romi se danas sve više bave i ostalim poslovima: prikupljanjem i reciklažom sekundarnog materijala i ljekovitog bilja, trgovinom, sezonskim poslovima u poljoprivredi, izvođenjem javnih radova, a manji je dio i zaposlen u lokalnim javnim i privatnim poduzećima, nevladinim organizacijama i kao pomagači u nastavi (Hrvatić, 2014). Većina romskih obitelji bez primanja i dalje dobiva mjesečnu socijalnu pomoć prema broju članova obitelji koji se uzdržavaju.

2.3. Romska kultura i religija Roma

Susreti, međusobni utjecaji i izvorna naslijeđena potreba za stvaranjem produkt su romske kulture te umjetničkih postignuća, a kao središnji pojam romske kulture određena je sreća (Hrvatić, 2014). U trenutku kada su Romi bili u potrazi za srećom nastajala su umjetnička djela. Zbog načina života kakvim su Romi u prošlosti živjeli, ne postoje pisani tragovi o njihovoj kulturi, no oni su ipak uspjeli zaista puno postići za svoju kulturu. Usmenom se predajom sve do danas održao veliki broj pjesama, priča i legendi koje najčešće govore o ljubavi, putovanjima i životu. Treba istaknuti i glazbu, ples te umjetnički obrt koji su, uz usmenu predaju, uspješno sakrili i nadoknadili nedostatak pisanih književnih djela (Hrvatić, 2014). Godine 420. spominju se *Luri* kao glazbenici, virtuozni sviranja na lutnji, a prema Hrvatić, 2014 je upravo ta godina određena kao početak romske umjetnosti.

Iako je kulturna baština Roma slabo očuvana, postoji želja za dokumentiranjem iste pa se iz tog razloga 1991. godine u Brnu otvorio Muzej romske kulture koji sadrži razne materijale o kulturi Roma (Posavec, 2000).

Kada je riječ o vjeri Roma, postoji mišljenje da su Romi površni, „privremeni“ vjernici, a razlog tome je prilagodba i preuzimanje vjere okoline u koju se dosele. Oni svojoj vjeri često dodaju elemente vjere većinskoga stanovništva s kojim žive. Polazno romsko vjerovanje bilo je monoteističko – vjerovanje u jednog svemogućeg Boga *o Del* kao izvora dobra te postojanje *o Bengha* kao izvora zla. Na područjima na kojima se vrši evangelizacija i potiče Rome na odlazak u crkvu i upoznavanje s vjerom, oni tu vjeru i prakticiraju (Hrvatić, 2014).

Istraživanje koje je provedeno na Institutu Ivo Pilar, najveći broj Roma u Hrvatskoj je rimokatoličke vjeroispovijesti (41,9%), dio Roma je islamske vjeroispovijesti (27,7%), puno manje ih je pravoslavne vjeroispovijesti (15,6%), dok njih najmanje ne pripada niti jednoj vjeroispovijesti (4,15%) ili pak pripadaju nekoj drugoj vjeroispovijesti (3,4%) (Štambuk, 2000).

2.4. Jezik Roma

Romski jezik odnosno *romani chib*, jedan od najrasprostranjenijih romskih jezika kojim govori većina romskog stanovništva, potječe iz jezične skupine sjeverne Indije i jedan je od brojnih dijalekata indoarijske skupine jezika. Duže vrijeme Romi nisu koristili, čak ni poznavali pismo, no zbog svakodnevne komunikacije, ostavljanja poruka koje su bile važne za trgovanje ili gatanje, nastanak hijeroglifskih znakova, *patrina* (*patrin*, rom. – list s drveta) bio je neophodan (Hrvatić, 2014). Kako je vrijeme odmicalo, romski se jezik mijenjao i nadopunjavao te danas sadrži veći broj neindijskih riječi. Novak Milić, 2007 u Cvikić, 2007 navodi da ne postoji jedan romski jezik. Riječ je o mnogobrojnim, međusobno povezanim, dijalektima. Veliki utjecaj na razvoj romskog jezika imali su perzijski, armenski, grčki i rumunjski jezik, ali Romi su isto tako tijekom brojnih seoba prisvojili riječi iz jezika kao što su: hrvatski, mađarski, njemački, poljski i ruski (Hrvatić, 2014). Dio Roma u Hrvatskoj govori dijalektom *ljmba d bjaš* (bajaški) koji je nastao na području Karpata, a pripada skupini arhaičnih rumunjskih, *vlox* dijalekata romskog jezika. Iako je u Europi veći broj romskog stanovništva koji su govornici *romani chiba*, u Hrvatskoj je situacija nešto drugačija. Naime, smatra se da u Hrvatskoj više od polovice hrvatskih Roma govori bajaškim jezikom (Novak Milić, 2007 u Cvikić, 2007). Bajaški romski jezik je arhaični rumunjski govor s nekoliko karakteristika. Tako se, primjerice, bajaški romski jezik u Baranji, koji je vrlo sličan današnjem standardnom rumunjskom jeziku, razlikuje od bajaškoga jezika Roma u Međimurju. Ako usporedimo bajaški romski i standardni rumunjski jezik, najviše se razlika javlja u leksiku. Kada je riječ o fonološkom sustavu bajaškoga jezika, on sadrži 35 fonema sastavljen od 7 samoglasnika, 2 poluvokala, 2 polukonsonanta i 24 suglasnika (Olujčić i Radosavljević, 2007 u Cvikić, 2007). Romski jezici nisu u potpunosti standardizirani te nemaju vlastitu gramatiku niti pravopis.

ROMANO CHIB – ALFABETA (ABECEDA)						
A a	Ă ă	À à	B b	C c	Ć ć	ČH čh
D d	E e	F f	G g	H h	X x	I i
Ĭ ĭ	İ i	J j	K k	KH kh	L l	M m

N n	O o	Ŏ ŏ	Ò ò	P p	R r	RR rr
S s	Š š	T t	TH th	U u	Ŭ ŭ	Û ù
V v	Z z					

Tablica 1. Abeceda romskog jezika (Hrvatić, 2014)

2.5. Romi u Republici Hrvatskoj

Romi na području Republike Hrvatske žive već više od šest stoljeća, a kako je već i navedeno, prvi pisani dokument koji govori o Romima potječe iz 1362. godine (Dubrovnik). Prvi hrvatski Romi dolaze kao dio najbrojnije skupine koja je u Europu stigla u razdoblju od X. do XVI. stoljeća, a bez obzira na to što postoji zaista malo podataka o stvarnom položaju i broju Roma u Hrvatskoj za vrijeme XVI. i XVII. stoljeća, poznato je da se Romima, kao i u Europi, također i u Hrvatskoj nastojalo ograničiti kretanje te ih se optuživalo za nezakonite djelatnosti, prijevare, krađe te sukobe (Hrvatić, 2014). Posljednjih dvadesetak godina broj Roma u Hrvatskoj i dalje raste. Prema Popisu stanovništva 1991. godine u Hrvatskoj je zabilježeno 6 695 Roma, 2001. godine 9 463, a 2011. godine 16 975 Roma (podaci Državnog zavoda za statistiku). Romi su vrlo praktični u mijenjanju identiteta pa se nerijetko dogodi da u suglasju s aktualnom sociopolitičkom situacijom prihvaćaju određeni identitet. Procjenjuje se da velika razlika na koju se nailazi između rezultata popisa stanovništva i stvarnog broja Roma govori tome u prilog (Škiljan, Babić, 2014).

Sve do početka XXI. stoljeća Romi nisu u potpunosti uspjeli oblikovati i strukturirati svoju nacionalnu zajednicu niti ostvariti većinu manjinskih prava. Da bi romska nacionalna zajednica bila formirana, utvrđivanje točnog broja Roma u Hrvatskoj od velike je važnosti, a prema procjenama Vijeća Europe i romskih udruga, broj Roma u Hrvatskoj kreće se između 40 i 50 tisuća (Hrvatić, 2014). Prema Popisu stanovništva iz 2011. godine Međimurska županija broji najviše Roma, a slijede ju Grad Zagreb, Osječko-baranjska, Sisačko-moslavačka, Brodsko-posavska te Primorsko-goranska županija, dok je najmanji broj Roma (3) zabilježen u Krapinsko-zagorskoj županiji (podaci Državnog zavoda za statistiku). Romi danas sve manje putuju i vežu se za

svoja naselja, dok njihov tradicionalni život ostaje kulturno obilježje te dio folkloru njihove povijesti (Pongrac, 2003).

2.5.1. Romi u Podravini

Danijel Vojak je istražio povijest romske manjine od 1880. do 1941. godine u Podravini te je u svom radu (2005) iznio rezultate. Posebno se osvrnuo na način života Roma, njihova zanimanja te običaje i odnose prema domaćinskom stanovništvu – u ovom se kraju veliki dio Roma uspio prilagoditi i djelomično stopiti u lokalnu zajednicu, iako ih je većina domaćinskog stanovništva percipirala negativno i s nepovjerenjem (Vojak, 2005).

Iako se vjeruje da su Romi i ranije bili na području Podravine, prvi put se spominju u 17. st. kada se govori o krštenju djeteta ciganskog vojvode 1688. godine u Legradu (Vojak, 2005). No prema Škiljan, Babić (2014), Romi na područje Međimurja i Podravine dolaze tek sredinom 19. stoljeća. U to su vrijeme postojale brojne mjere kojih su se Romi morali pridržavati. Na taj su način Romi postali briga državnih vlasti te su međuromske svadbe, kao i uporaba romskog jezika i bavljenje glazbom, bili zabranjeni. Romima su se oduzimala djeca koju su odgajale kršćanske građanske i seljačke obitelji. Iako je u svom radu napomenuo da ne postoji mnogo izvora iz kojih se može saznati nešto više o Romima iz prošlosti, Vojak, 2005 ipak iznosi podatke o prvim popisima romskog stanovništva u Hrvatskoj i Slavoniji u razdoblju od 1781. do 1783. godine. Tako je primjerice u Križevačkoj županiji zabilježeno manje od 100 Roma, dok je u Virovitičkoj županiji broj Roma bio veći i iznosio oko 600.

Popisi nastali od 1880. godine okarakterizirani su kao moderno organizirani i provedeni, koje doduše treba koristiti s oprezom zbog metodoloških pogrešaka (Vojak, 2005). U razdoblju od 1880. do 1941. godine podravska su mjesta bila relativno naseljena Romima – drugim riječima, postotak Roma se na tom području kretao od 4,6% do 18,9% od ukupne romske populacije u Hrvatskoj.

U članku „Nešto o ciganima“ iz 1902. godine, čiji je autor anoniman, može se saznati ponešto o načinu života i o zanimanjima Roma (Vojak, 2005). Romi su tako narod bez doma, domovine i kuće. Jedu jednostavnu hranu, od pića vole rakiju, a puše lulu i duhan. Ciganke se najčešće bave vraćanjem, dok se muškarci bave trgovinom konja

ili peradi ili izradom drvenih i metalnih predmeta. Djevojke se udaju već s 14 godina, kao i momci, a broj djece u obitelji, u kojima dominira muškarac, je velik.

Kada je riječ o vjeri, veći dio Roma u Podravini bio je rimokatoličke vjere, dok su se u kotarima Slatini i Ludbregu izjasnili kao pripadnici pravoslavne vjere. Vjeruje se da su se Romi opredjeljivali za vjeru domicilnog stanovništva (Vojak, 2005).

Na području današnje Koprivničko-križevačke županije prema posljednjem Popisu stanovništva iz 2011. godine zabilježeno je čak 925 Roma, Varaždinska županija broji njih 711, dok se u susjednoj, Virovitičko-podravskoj županiji, prema Popisu stanovništva iz 2011. godine tek 14 njih izjasnilo Romima. Prema ovim je podacima broj Roma u spomenute tri županije narastao na gotovo 40% cjelokupne hrvatske romske populacije. To bi značilo da se sve veći broj Roma odlučio izjasniti Romima te da je njihov natalitet u tim županijama veći nego u drugim dijelovima (Škiljan, Babić, 2014).

2.5.2. Romi u Đurđevcu

Romi su na područje današnjeg grada Đurđevca, u naselje Stiska, došli u prvoj polovici 19. st., dok se u pisanim dokumentima prvi put spominju 1858. godine u Pitomači (Hrvatić, 1984). Došli su iz Mađarske, ali i Međimurja nakon 1945. godine (Škiljan, Babić, 2014). Kako Hrvatić, 1984. piše, Romi su se na području Đurđevca bavili izradom korita koja su prodavali po selima, žene su prosile, a djeca nisu išla u školu te su bila loše obučena. Nedaleko Đurđevca, u Kloštru Podravskom živjele su oko 103 obitelji Roma. Zanimljivo je spomenuti da je, u usporedbi s đurđevačkim Romima koji su živjeli dosta teško, više od polovice Roma u Kloštru Podravskom bilo dobrog imovinskog stanja. Bavili su se otkupom krpa, perja, ali i preprodajom robe. S druge strane, oni siromašniji Romi su i svoju djecu vodili sa sobom pa iz tog razloga djeca nisu pohađala školu.

Prema prvom Popisu stanovništva 1921. godine vidljivo je da je broj Roma u Đurđevcu iznosio 204 (uz Koprivnicu najveći broj Roma). Deset godina kasnije broj Roma i dalje raste. Zbog Drugog svjetskog rata i okolnosti koje su ih zadesile, broj Roma se u Podravini znatno smanjio. Tek se 1981. godine Romi ponovno pojavljuju u Popisu stanovništva što se tiče Đurđevca, iako je poznato da je jedno od najvećih romskih

središta u Hrvatskoj bilo na području Pitomače (Škiljan, Babić, 2014.). 1991. i 2001. godine broj Roma ponovno pada (2001. godine nije zabilježen čak niti jedan Rom), a 2011. godine se situacija mijenja te broj Roma raste. Razlog tome je informiranost Roma o njihovim pravima.

Tablica 2: Broj Roma u Đurđevcu prema Popisima stanovništva 1921., 1931., 1948. 1953., 1971., 1981., 1991., 2001. i 2011. godine (Škiljan, Babić, 2014)

	1921.	1931.	1948.	1953.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.
Đurđevac	204	507	0	0	0	52	28	0	309

Velika većina Roma i danas živi u naselju Stiska, dok se mali broj mladih obitelji odlučio iseliti iz naselja među većinsko stanovništvo. Iako postoje djeca koja bi trebala, ali ne pohađaju osnovnu školu, taj broj više nije toliki kao u prošlosti. Mali broj učenika završi čak i srednju školu. Muški dio zaposlene populacije radi najčešće u komunalnim poduzećima ili građevinskim tvrtkama, dok ženski dio stanovništva povremeno radi na javnim radovima.

3. ODGOJ I OBRAZOVANJE ROMA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Svako dijete, pa tako i Romi i pripadnici nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj, imaju pravo na odgoj i obrazovanje. Romi, nažalost, nailaze na brojne teškoće u svom životu. Barem dio tih teškoća mogao bi se umanjiti kada bi se oni aktivnije uključivali u odgojno-obrazovni proces, no svjedoci smo činjenice da Romi već od vrtića nisu uključeni u proces odgoja i obrazovanja. Takva praksa ne doprinosi većem broju polazaka u školu. Iako velika većina djece Roma kasnije ispunjava propisane uvjete za polazak u školu i ima mogućnosti za to, nisu svi uključeni u odgojno-obrazovni proces. Jedna od najvećih prepreka na koje nailaze je nedovoljno poznavanje hrvatskoga jezika. Bez obzira na predškolu koju Romi pohađaju, ona često nije dovoljna da bi Rome uistinu pripremila za osnovnu školu. Osim nedovoljnog poznavanja hrvatskoga jezika, postoji još nekoliko problema vezanih uz nepolazak i

neuspjeh u nastavi djece Roma: slabije predznanje; manje razvijene higijenske, zdravstvene, kulturne i radne navike; nedovoljni interes roditelja za uspjeh učenika u školi i slabija suradnja škole i roditelja; loši uvjeti učenika Roma za učenje, nedostatak primjerenih udžbenika i nastavnih materijala na romskom jeziku i pismu; izostajanje iz nastavnog procesa učitelja Roma ili učitelja koji potpuno vladaju romskim jezikom i pismom; slabije prihvaćanje učenika Roma od sredine, ostalih učenika, sužene interakcijske i suradničke veze; spori proces formiranja i razvoja romskog nacionalnog identiteta (Hrvatić, 2014).

Da bi pomogla Romima, Republika Hrvatska je 2012. godine donijela Nacionalnu strategiju za uključivanje Roma. Do 2003. godine, kada je donesen Nacionalni program za Rome, osnovnu školu je polazilo 1 500 učenika romske nacionalne manjine, a nakon donošenja Nacionalnog programa za Rome, taj se broj povećao na 4 435 učenika Roma u 2010./2011., odnosno 4 915 u 2011./2012. školskoj godini. Ovi su podaci dokaz napretka svih institucija (državnih tijela, lokalnih zajednica te romskih i ostalih zajednica) koje pridonose boljoj budućnosti zajednice Roma. Spomenutom Strategijom želi se potaknuti i podržati uključivanje Roma u društveni život i u procese odlučivanja u lokalnim i širim zajednicama. Također, važno je poticati Rome da preuzmu aktivnu ulogu u promjeni svog položaja u društvu (Lapat, Vojak, Šlezak, 2015).

3.1. Osnovnoškolsko obrazovanje

U sadašnjim je uvjetima osnovna škola najvažniji dio za Rome s obzirom na činjenicu da je veliki broj njih ne uspije završiti, što kasnije rezultira nemogućnošću nastavka školovanja i zapošljavanja. U školskoj godini 2010./2011. osnovnu školu u Hrvatskoj je polazilo ukupno 4 435 Roma, od čega je najveći broj njih u Međimurskoj županiji (1 489), a slijede ju Grad Zagreb (563), Sisačko-moslavačka (502), Osječko-baranjska (349) te Koprivničko-križevačka županija (331) (Hrvatić, 2014).

Uspoređujući broj Roma u vrtiću, osnovnoj i srednjoj školi, najviše je polaznika osnovne škole. Za učenike Rome nije ostvaren niti jedan model nastave na manjinskim jezicima. Iako postoje diplomirani odgajatelji/ce i učitelji/ce pripadnici romske nacionalne manjine, u školskom sustavu nema mnogo učitelja Roma (tek jedan) ili

učitelja koji vladaju romskim jezikom i pismom. No bez obzira na to, i dalje postoje još brojniji problemi vezani uz obrazovanje Roma u području osnovnoškolskog obrazovanja. To su: neredovitost pohađanja nastave, niska stopa završnosti osnovnog obrazovanja (zbog napuštanja školovanja s navršениh 15 godina), neadekvatno praćenje zastupljenosti djece pripadnika romske nacionalne manjine koja se obrazuje po posebnim programima za djecu s teškoćama, neadekvatno planiranje i nekontinuirano financiranje programa produženog boravka, nedostatak kontinuirane i ciljane podrške obrazovnim djelatnicima koji rade s romskom djecom te nedostatak provedbe mjera sprječavanja segregacije (Nacionalna strategija za uključivanje Roma, 2012). Navedenim se dokumentom najviše teži tome da svi pripadnici nacionalne manjine Roma uspješno završe osnovnoškolsko obrazovanje koje je obvezno. No iako je obvezno, taj zakon prestaje vrijediti nakon navršениh 15 godina. Ponavljanje razreda podrazumijeva dulje pohađanje osnovne škole što najčešće rezultira odustajanjem od školovanja i prije završetka osnovne škole upravo zbog navršениh 15 godina. Još neki od razloga prekida školovanja jesu i neučenje, bježanje s nastave, udaja odnosno ženidba koje su karakteristične za vrlo mladu dob, ali i pomaganje roditeljima u poslu kojim se bave. Rijetka prisutnost na nastavi, nepismenost roditelja i upitna ograničena s njima velike su prepreke svakog učitelja koji u svom razredu ima učenika Roma. No najteže je ipak učenicima Romima. Jedan od najvećih problema je jezična barijera što rezultira gubitkom motivacije za učenje, ali i ignoriranjem od strane drugih učenika.

4. ROMI I HRVATSKI JEZIK

Mali je broj Roma vrtičke i školske dobi izložen hrvatskom jeziku pa je stoga razumljiva i činjenica da se hrvatskim jezikom ne mogu služiti na produktivnoj razini. Da bi se to izbjeglo, treba, između ostaloga, težiti što većem broju upisa romske djece u vrtiće i time osvijestiti važnost predškolskog obrazovanja. Uz brigu za djecu i dopunjavanje obiteljskoga odgoja, druga je temeljna uloga predškolskog odgoja zadovoljiti obrazovne potrebe i stvoriti primjerene uvjete za rast i razvoj (Kuvač, 2007 u Cvikić, 2007). Drugim riječima, vrtić pomaže u razvijanju različitih dječjih sposobnosti te priprema djecu za školu. Sve planirane aktivnosti u vrtiću potiču te pomažu u razvijanju predvještina, kao što su: slušna i vidna obrada te grafomotorika. Na taj način vrtić osigurava dovoljnu izloženost hrvatskome jeziku, što je nužno za romsku djecu kako bi im hrvatski jezik do polaska u školu postao drugi, a ne ostao

strani jezik (Novak Milić, 2007 u Cvikić, 2007). Mnogi jezični stručnjaci smatraju da je predškolska dob najpovoljnija za usvajanje stranoga jezika.

Kada krenu u školu, učenici Romi moraju nastavu pratiti na standardnom hrvatskom jeziku koji je njima zapravo strani jezik (Turza Bogdan, Ciglar, 2006). Nerijetko se dogodi da učenici Romi upisom u prvi razred nisu usvojili hrvatski jezik na onoj razini kojom vladaju njihovi vršnjaci te im je iz tog razloga vrlo teško pratiti nastavu. To dokazuje i *Test usvojenosti hrvatskoga jezika* (Kuvač i Cvikić, 2003b) u Cvikić, 2007. Kako navode Cvikić i Kuvač, 2007, test koji je ispitivao usvojenost hrvatskoga jezika djece predškolske dobi uključivao je test rječnika, imenske i glagolske morfologije, glagolskoga vida, prijedloga te pripovijedanja. Konačni rezultati pokazali su da je razina usvojenosti hrvatskoga jezika romske djece niža od usvojenosti hrvatskoga njihovih vršnjaka kojima je hrvatski materinski jezik (na svim dijelovima testa Romi su postigli rezultate niže od 50%, osim na testu rječnika). Rezultati su pokazali da je rječnik romske djece sužen, da su imenska i glagolska morfologija te elementi jezičnoga sustava vezani uz morfologiju usvojeni u vrlo niskome stupnju, da gramatička kategorija glagolskoga vida specifična za hrvatski jezik nije usvojena te da opća jezična i komunikacijska kompetencija na hrvatskome jeziku nije dovoljna da bi dijete moglo sastavljati rečenice i tekstove. Drugim riječima, hrvatski jezik kod ispitane skupine romske djece nije usvojen na onoj razini koja je potrebna za neometano praćenje nastave. Valja spomenuti da je jedna skupina ispitane djece bila uključena u sustavno poučavanje hrvatskoga jezika te je na pojedinim dijelovima testa postigla znatno bolje rezultate (rezultati ostalih testova bili su slični rezultatima djece drugih dviju skupina). Nakon provedenog ispitivanja i uvida u rezultate Kuvač i Cvikić, 2007 došle su do nekoliko zaključaka:

- romsku je djecu nužno što ranije uključiti u sustav predškolskoga odgoja i obrazovanja (naglasak mora biti na usvajanju hrvatskoga jezika);
- za ciljano i sustavno poučavanje romske djece hrvatskomu jeziku nužni su posebni programi te metodički odgovarajući jezični materijali;
- za procjenjivanje usvojenosti hrvatskoga jezika kod djece čiji je materinski jezik romski, potrebno je osmisliti posebne jezične testove kojima bi se mogao pratiti i napredak u usvajanju hrvatskoga jezika i

- nužno je dodatno raditi na osposobljavanju odgojitelja i učitelja za poučavanje hrvatskome kao nematerinskome jeziku.

Kako bi Romima olakšali usvajanje hrvatskoga jezika, Agencija za odgoj i obrazovanje u suradnji s *K-education* projektnim uredom u Zagrebu koji djeluje po nalogu Saveznog ministarstva nastave, umjetnosti i kulture Republike Austrije, organizirala je i provela projekt *Strategije učenja i poučavanja hrvatskoga kao inoga jezika (2011-2012)* (Češi, M., Cvikić, L., Milović, S., 2012). Broj inojezičnih učenika svakim danom je sve veći i upravo zbog toga brojni učitelji i nastavnici trebaju pomoć u tome kako tim učenicima prenijeti hrvatski jezik. Ono što krasi ovaj projekt je činjenica da su njegovi sudionici ljudi koji imaju iskustvo u radu s inojezičnim učenicima i koji iz prve ruke mogu s laicima podijeliti doživljaje, ali i načine, metode i strategije koje su korisne u radu s učenicima koji pohađaju nastavu na jeziku koji im nije materinski. Brojni su uspjesi navedenog Projekta, no dva od njih su ipak najveća: trideset je sudionika (učitelja, stručnih suradnika i ravnatelja) osposobljeno za primjenu različitih strategija učenja i poučavanja inojezičnih učenika. Oni su stekli znanja i vještine uključivanja inojezičnih učenika u odgojno-obrazovni proces, a ta znanja i iskustva mogu podijeliti i prenijeti drugim učiteljima i nastavnicima ne samo na školskoj, već i na županijskoj te državnoj razini. Drugo je postignuće knjiga *Inojezični učenik u okruženju hrvatskoga jezika* koja osim teorijskih spoznaja te njihove praktične primjene objedinjuje i dio koji govori o ovladavanju i čimbenicima ovladavanja inim jezikom te strategijama koje pomažu u učenju i poučavanju hrvatskoga jezika kao inoga jezika (Češi, M., Cvikić, L., Milović, S., 2012).

4.1. Ovladavanje i čimbenici ovladavanja inim jezikom

Usvajanje jezika je jedan vrlo kompleksan proces. Njegovo usvajanje prema ZEROJ-u, 2007 podrazumijeva usvajanje svih razina jezika, i to: značenjske (semantičke), rječničke (leksičke), izrazne (fonološke) i to u govorenju (fonetika) te pisanju (grafetika), oblične (morfološke), rečenične (sintaktičke), uporabne (pragmatičke) i društvenojezične odnosno sociolingvističke razine kako u osobnom, tako i u javnom, obrazovnom i poslovnom životu (Češi, M., Cvikić, L., Milović, S., 2012). Inim jezikom se smatra svaki jezik koji je stran odnosno nije materinski. Tako su Romi jedan od primjera koji usvajaju ini jezik – hrvatski. Neki od inih jezika su strani, drugi

i nasljedni jezik. U ovladavanju određenog inog jezika sudjeluje nekoliko aspekata. Ponajviše se pažnje ovdje usmjerava na razliku između svjesnoga i izravnoga znanja o jeziku. Oni učenici, a tako i odrasle osobe, koji uče ini jezik imaju u pravilu veće svjesno od izravnoga znanja zato što ne posjeduju izravno, već trebaju automatizirati svjesno znanje (Češi, M., Cvikić, L., Milović, S., 2012).

Mnogo je čimbenika koji utječu na proces ovladavanja jezikom koji se, između ostaloga, dijele na jezične i nejezične čimbenike. Kako navodi Cvikić (Češi, M., Cvikić, L., Milović, S., 2012), jezične čimbenike karakterizira utjecaj materinskoga i svih ostalih jezika koje je netko savladao, ali i svojstva jezika koji se uči, na ovladavanje novim jezikom, dok nejezične čimbenike čine društveni i afektivni čimbenici, ali i pojedinačna obilježja učenika. Naravno, veliku ulogu imaju i učitelji. Njihova je zadaća da daju sve od sebe kako bi učenici imali pozitivan stav ne samo prema jeziku kojim ovladavaju, već i prema materinskom jeziku, ali i kulturi jezika koji uče. Na taj će se način postići dvojezičnost (Češi, M., Cvikić, L., Milović, S., 2012). Ono što je još važno napomenuti, a tiče se učitelja, važno je poticati čimbenike koji pozitivno, a ne negativno, utječu na učenje inog jezika, treba stvoriti pozitivan odnos prema učenicima, uvažavati mišljenja, stvoriti ugodnu atmosferu za rad i najvažnije – imati strpljenja.

4.2. Kako (po)učiti hrvatski jezik kao ini jezik?

Usvajanje bilo kojega stranog jezika je kompleksan proces. Potrebno je uložiti puno truda, vremena i sredstava, ali srećom postoje određene metode odnosno strategije koje mogu olakšati taj proces. Metoda i strategija se često poistovjećuju, no ipak postoji razlika. Metodu karakteriziraju zajednički načini rada nastavnika i učitelja za vrijeme nastavnog procesa, dok se strategije odnose na način obrade i usvajanja podataka te cjelokupno djelovanje u obavljanju učenja (Češi, M., Cvikić, L., Milović, S., 2012).

S jedne strane postoje strategije poučavanja, a s druge strane strategije učenja. Strategije kojima se koristi učitelj kako bi potaknuo, vodio i organizirao nastavu jesu strategije poučavanja. Također, odabire ih sam prema ciljevima svakog nastavnog sata i prema interesima i mogućnostima učenika. Vrlo je važno dobro poznavati svaki razred kojem učitelj predaje upravo zbog odabira odgovarajućih strategija. Strategije učenja povezujemo s učenicima. To su strategije koje učenik sam odabire prema

vlastitim interesima, a kojima se služi u procesu učenja ili izvođenju određenih aktivnosti. To su dakle načini za koje je učenik sam uvidio da mu pomažu u svladavanju određenog nastavnog sadržaja. Učitelj koji predaje strani (ini) jezik nema lak zadatak. Najprije on sam treba vladati brojnim strategijama koje pomažu učenicima u lakšem svladavanju određenih sadržaja, ali je potrebno i učenike upoznati sa što više različitih strategija kako bi oni sami mogli odabrati onu koja im najbolje odgovara. Svaki bi učitelj trebao biti svjestan važnosti strategija u učenju jezika i uvijek treba težiti ovladavanju novim strategijama poučavanja. One su izrazito važno zato što ne pomažu isključivo u procesu učenja stranog jezika, već će učenici određene strategije moći upotrijebiti i na nekom drugom nastavnom predmetu. Strategije bi trebale pomoći u otkrivanju značenja i uporabi novih riječi, razumijevanju tekstova, započinjanju komunikacije, sastavljanju rečenica i tekstova – stjecanju jezičnokomunikacijske kompetencije. Odnosno, važno je odabrati strategije koje će učinkovito dovesti do cilja učenja te stjecanja znanja i jezičnih vještina, omogućiti upravljanje i nadziranje vlastitog procesa učenja, potaknuti motivaciju za učenjem jezika, pomoći u samostalnom planiranju te definiranju ciljeva učenja, omogućiti učenicima upotrebljavanje već stečenog znanja, pomoći učenicima u odabiru najdjelotvornije strategije te pomoću učenika u rješavanju neuspjeha koji zna biti prisutan u procesu učenja (Češi, M., Cvikić, L., Milović, S., 2012).

4.2.1. Strategije u učenju i poučavanju hrvatskoga kao inoga jezika

Prema Nastavnom okvirnom kurikulumu za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (MZOŠ, 2010) postoji kategorizacija strategija prema kojoj se one dijele na kognitivne, metakognitivne te društveno-afektivne strategije (Češi, M., Cvikić, L., Milović, S., 2012).

Kognitivne strategije podrazumijevaju konkretno vladanje sadržajem koji treba naučiti ponavljanjem, sažimanjem, uporabom mnemotehnika i sl. (prema Medved Krajnović, M. 2010: 80 u Češi, M., Cvikić, L., Milović, S., 2012: 45).

Postoje tri temeljne kategorije kognitivnih strategija, a one su sljedeće:

- ponavljanje, što podrazumijeva glasno čitanje, uzastopno ponavljanje naglas te podcrtavanje

- elaboracija koja uključuje verbaliziranje i vizualiziranje, mnemotehnike, parafraziranje, sumiranje, stvaranje analogija, bilježenje vlastitim riječima, objašnjavanje te postavljanje i odgovaranje na pitanja i
- organizacija, kao što je skiciranje ili grafičko prikazivanje.

Nadalje, metakognitivne strategije podrazumijevaju učenje na temelju vlastitoga iskustva, svjesnost o važnosti organizacije vremena za učenje i samu organizaciju istoga te prilagodbu u donošenju odgovarajuće strategije u određenoj situaciji. Rad u paru, skupini te timski rad pokazali su se najdjelotvornijima za poučavanje i ovladavanje metakognitivnim strategijama (Češi, M., Cvikić, L., Milović, S., 2012).

Kao i kod prethodnih strategija, i ovdje postoje tri temeljne:

- planiranje: postavljanje vlastitih ciljeva, dijeljenje zadataka na podzadatke, određivanje rokova izvršavanja zadataka i utvrđivanje koraka izvedbe
- samoreguliranje: prepoznavanje odnosa sredstva i cilja, poznavanje kognitivnih strategija, odabir i primjena odgovarajuće strategije s obzirom na zadatak, fleksibilno odbacivanje neuspješnih i neodgovarajućih strategija, kontrola neuspjeha, anksioznosti, vanjskih i unutarnjih ometača te stvaranje povjerenja u vlastito mišljenje, i
- nadgledanje: samoprovjeravanje upamćenog, praćenje neujednačenosti pažnje, praćenje razumijevanja te odgovaranja na pitanje.

Posljednji, društveno-afektivni čimbenici, naglašavaju da su emocionalni čimbenici učenja najčešće ključni za uspjeh. Učenici koji imaju veću motivaciju za učenje, hrabrosti sami započeti komunikaciju ili zatražiti pomoć ukoliko im je potrebna, osposobljeni su za samostalno učenje, samomotivaciju i preuzimanje odgovornosti za vlastito učenje i uspjeh te će nerijetko biti uspješni u procesu učenja (Češi, M., Cvikić, L., Milović, S., 2012).

Društveno-afektivne strategije su: strategije za promicanje pravednosti, strategije kojima je cilj smanjiti učenikovu nelagodu, strategije organizacije nastavnog procesa s ciljem stvaranja radnog pozitivnog ozračja te strategije za ispravljanje učeničkih pogrešaka.

Postoje:

- afektivne strategije: izricanje pozitivnih izjava, duboko disanje, opuštanje, samoregulacija te
- društvene strategije: traženje pomoći stručne osobe, razgovor s vršnjacima, traženje objašnjenja i razvoj kulturnoga razumijevanja.

Ono što bi svaki učitelj trebao imati na umu je činjenica da je na njima velika odgovornost. Učenici gotovo uvijek preuzimaju postupke, metode i strategije kojima se učitelj koristi te ih oponašaju odnosno koriste tijekom nastavnog procesa i učenja. Iz tog je razloga vrlo važno pomno izabrati svaku strategiju te pažljivo, prema mogućnostima i interesima učenika, osmisliti tijekom nastavnog sata, posebice kada je riječ o radu s učenicima koji slušaju nastavu na jeziku koji im nije materinski. Osim spomenutih strategija, važno je učenike Rome aktivno uključiti u nastavu. Drugim riječima, valja organizirati takvu nastavu u kojoj će se koristiti romski jezik. To mogu biti različite aktivnosti u kojima će učenici Romi učiti hrvatske, a hrvatska djeca romske riječi. Na taj način učenici Romi jačaju svoje samopouzdanje, gradi se prijateljski odnos između svih učenika pojedinog razreda i razvija se osjećaj zajedništva.

4.3. Primjeri iz prakse

Zbirka primjera dobre prakse prvi je intelektualni rezultat Erasmus + K2 projekta *Razvoj pismenosti i učenje jezika za učenike mlade dobi u nepovoljnom položaju*. Partneri projekta su Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Sveučilište u Mariboru, Slovenija, Sveučilište sv. Ćirila i Metoda, Skoplje, Makedonija, te Osnovna škola Ivana Gundulića iz Zagreba, a projekt traje i trenutno. Odnosno, s provođenjem je krenuo 1. listopada 2018., a traje do 30. rujna 2020. Zbirka je objavljena na čak četiri jezika: hrvatskome, makedonskom, slovenskom i engleskom jeziku. Ono što su partneri i urednici spomenute Zbirke njome htjeli postići je svjesnost o tome da u zemljama partnerima već postoji te da se provodi dobra praksa učenja jezika za djecu u nepovoljnom položaju.

Postoje mnogi dobri primjeri iz prakse, no ovdje će biti predstavljen jedan (Zbirka primjera dobre prakse, [https://project-deal.eu/wp-content/uploads/2019/01/Zbirka_primjera_dobre_prakse DEAL-IO1_hrv.pdf](https://project-deal.eu/wp-content/uploads/2019/01/Zbirka_primjera_dobre_prakse_DEAL-IO1_hrv.pdf)):

Osnovna škola Orehovica, Orehovica, Republika Hrvatska

Predškola i osnovno obrazovanje (od 5 do 14 godina)

Jezična skupina: romska nacionalna manjina

U Osnovnoj školi Orehovica provodi se program predškole za djecu romske nacionalne manjine od 2003. godine. Ovaj program djeci omogućuje razvoj socijalnih i jezičnih kompetencija. Predškola se provodi u trajanju od jedne školske godine (10 mjeseci), a u njoj borave djeca u dobi od 5 do 6 godina godinu dana prije polaska u školu. Predškola je prvenstveno namijenjena djeci romske nacionalne manjine, no polaze je i djeca hrvatske nacionalnosti. Godine 2018./19. dvije skupine predškole polazi 29 djece hrvatske i 15 djece romske nacionalnosti, što predstavlja dobar primjer inkluzije. Djeca romske nacionalnosti prije polaska u predškolu nisu bila izložena hrvatskome jeziku jer se u obitelji govori rumunjskim bajaškim jezikom. Stoga odgojiteljice pri dolasku prvo osvještavaju dijete kao osobu usvajajući izgovor pozdrava, molbi, imena i prezimena, a istovremeno djeluju na razvoj skupine. U formalnome obliku obrazovanja djeluju i neformalni oblici učenja jezika jer se hrvatski jezik usvaja i u neformalnim situacijama, kao što su druženja na hodnicima, školskom dvorištu i kod obroka, a odgojiteljice koriste kontrastivni pristup usvajanja jezika pomoću materinskog bajaškog. Djeca najradije sudjeluju u tjelesnim i glazbenim aktivnostima pa bi im pomogli materijali i aktivnosti koji bi u tim aktivnostima poticali učenje hrvatskoga jezika. Osnovnu kompetenciju na bajaškome jeziku stekle su u svome dodatnome obrazovanju završivši tečaj bajaškoga jezika te ističu da im je znanje bajaškoga i interkulturalne kompetencije od presudne važnosti u radu s djecom. U predškoli se kroz igru provode jezične aktivnosti, kao što su: pridruživanje glagola imenici i imenovanje pojmova, pričanje priče, zajedničko čitanje slikovnice, glazbene i tjelesne aktivnosti i igre. Pri tom se koriste kartice, slikovnice, priče, slikovni, glazbeni i medijski materijal. Neizravno se intervenira u govor na hrvatskome jeziku u nestrukturiranim slobodnim igrama sve djece, npr. kuhanja, slaganja kockica i to je jedan od najučinkovitijih načina usvajanja hrvatskoga jezika. Osim s djecom, u predškoli se radi i u radionicama s roditeljima.

Predškola se pokazala dobrom jezičnom pripremom za školu u kojoj se nastavljaju koristiti aktivnosti za učenje i usvajanje jezika. U predmetnoj nastavi primjere dobre prakse izdvajamo iz predmeta Hrvatski jezik. Djeca su u mješovitim razredima, no većina ih je pripadnika romske nacionalne manjine zbog toga što predstavljaju većinu djece koja pohađaju školu te nije moguće drugačije formirati razredni odjel. Kontrastivni pristup dominantan je u učenju jezika, on se prati u izradi bajaško-hrvatskog rječnika i leksičkim vježbama. Osim standardnoga hrvatskoga jezika, postoji i razlikovnost u odnosu na dominantno kajkavsko narječje. Često se koristi suradničko učenje, biraju se interkulturalne teme o običajima i jeziku dvaju naroda. Učenici ih prikazuju na razrednim plakatima na kojima se također može vidjeti supostojanje dvaju jezika i kulture. U razvijanju interesa za čitanje tekstovi se prilagođavaju i skraćuju s obzirom na tešku prohodnost zbog nedovoljnog poznavanja jezika. Učiteljica u radu od 5. do 8. razreda vrlo često mijenja na jednome satu metode i načine rada ne bi li zadržala interes učenika. Škola se može pohvaliti podatkom da je protekle godine 100 % učenika romske nacionalne manjine upisalo srednju školu.

5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

5.1. Ciljevi istraživanja

Glavni ciljevi ovog istraživanja jesu saznati jesu li roditelji učenika Roma bili zadovoljni odnosno nezadovoljni s provođenjem nastave produženog boravka za učenike romske nacionalnosti s obzirom na njihovu dob, stupanj obrazovanja i radni status te identificirati stavove učitelja o činjenici da učenici romske nacionalnosti ne polaze nastavu produženog boravka zajedno s ostalim učenicima i ne plaćaju isti.

Istraživačka pitanja i hipoteze – roditelji

Istraživačko pitanje 1: Jesu li roditelji učenika romske nacionalnosti zadovoljni/nezadovoljni provođenjem nastave u produženom boravku?

Hipoteza 1: Ne postoji statistički značajna razlika između roditelja učenika romske nacionalnosti koji su zadovoljni i između roditelja koji nisu zadovoljni nastavom u produženom boravku.

Istraživačko pitanje 2: Utječe li dob roditelja učenika romske nacionalnosti na zadovoljstvo/nezadovoljstvo s provođenjem nastave u produženom boravku?

Hipoteza 2: S obzirom na dob roditelja učenika romske nacionalnosti ne postoji statistički značajna razlika između roditelja koji su zadovoljni odnosno nezadovoljni provođenjem nastave u produženom boravku.

Istraživačko pitanje 3: Utječe li stupanj obrazovanja roditelja učenika romske nacionalnosti na zadovoljstvo/nezadovoljstvo s provođenjem nastave u produženom boravku?

Hipoteza 3: S obzirom na stupanj obrazovanja roditelja učenika romske nacionalnosti ne postoji statistički značajna razlika između roditelja koji su zadovoljni odnosno nezadovoljni provođenjem nastave u produženom boravku.

Istraživačko pitanje 4: Utječe li radni status roditelja učenika romske nacionalnosti na zadovoljstvo/nezadovoljstvo s provođenjem nastave u produženom boravku?

Hipoteza 4: S obzirom na radni status roditelja učenika romske nacionalnosti ne postoji statistički značajna razlika između roditelja koji su zadovoljni odnosno nezadovoljni provođenjem nastave u produženom boravku.

Istraživačka pitanja i hipoteze – učitelji

Istraživačko pitanje 1: Utječu li stavovi učitelja na organizaciju nastave produženog boravka s obzirom na činjenicu da su učenici romske nacionalnosti imali mogućnost besplatno polaziti nastavu u produženom boravku dok roditelji ostalih učenika plaćaju isti?

Hipoteza 1: Ne postoji statistički značajna razlika između učitelja koji smatraju da su roditelji učenika romske nacionalnosti trebali plaćati polazjenje nastave u produženom boravku kao i roditelji ostalih učenika i učitelja koji su mišljenja da bi učenicima romske nacionalnosti trebalo osigurati besplatno polazjenje nastave produženog boravka.

Istraživačko pitanje 2: Utječu li stavovi učitelja na organizaciju nastave produženog boravka za učenike romske nacionalnosti i ostale učenike s obzirom na radni staž u prosvjeti?

Hipoteza 2: Ne postoji statistički značajna razlika između stavova učitelja glede organizacije nastave u produženom boravku za učenike Rome i ostale učenike s obzirom na radni staž u prosvjeti.

Istraživačko pitanje 3: Utječu li stavovi učitelja na organizaciju nastave produženog boravka za učenike romske nacionalnosti i ostale učenike s obzirom na starosnu dob?

Hipoteza 3: Ne postoji statistički značajna razlika između stavova učitelja glede organizacije nastave u produženom boravku za učenike Rome i ostale učenike s obzirom na starosnu dob učitelja.

Istraživačko pitanje 4: Utječu li stavovi učitelja na organizaciju nastave produženog boravka za učenike romske nacionalnosti i ostale učenike s obzirom na to jesu li učitelji razredne ili predmetne nastave?

Hipoteza 4: Ne postoji statistički značajna razlika između stavova učitelja glede organizacije nastave u produženom boravku za učenike Rome i ostale učenike s obzirom na to jesu li učitelji razredne odnosno predmetne nastave.

5.2. Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 17 roditelja te 56 učitelja iz Osnovne škole Đurđevac od kojih je 22 učitelja razredne, a 32 predmetne nastave (2 učitelja nije se izjasnilo). U Tablici 1 nalaze se frekvencije roditelja i učitelja po dobi.

Tablica 1. *Frekvencije sudionika po dobi.*

		<i>f</i>
Roditelji	20-30	4
	30-40	5
	40-50	8
	Ukupno	17
Učitelji	20-30	7
	30-40	26
	40-50	11
	50-60	7
	60 i stariji	5
	Ukupno	56

5.3. Metoda prikupljanja podataka i mjerni instrumenti

Podaci o roditeljima te njihovo zadovoljstvo nastavom u produženom boravku prikupljali su se metodom papir-olovka. Prije ispunjavanja 5-minutnog upitnika, pročitane su upute za ispunjavanje nakon čega su podijeljeni upitnici. Naglašeno je kako je ispunjavanje upitnika u potpunosti anonimno i dobrovoljno. Također, na početku je odmah istaknuta i svrha istraživanja. Upitnik se sastoji od demografskih pitanja (dob, stupanj obrazovanja, radni status), pitanja vezanih za školsku godinu u kojoj je dijete pohađalo nastavu produženog boravka te set pitanja vezanih za zadovoljstvo nastavom produženog boravka. Kako bi se ispitalo zadovoljstvo nastavom produženog boravka roditelji su procjenjivali na skali Likertovog tipa (1 – u potpunosti se ne slažem, 2 – ne slažem se, 3 – niti se slažem niti se ne slažem, 4 – slažem se, 5 – u potpunosti se slažem) koliko se slažu sa sljedećim tvrdnjama:

Zadovoljan/zadovoljna sam načinom rada učiteljice u produženom boravku.

Učiteljica je ulagala puno truda u izvedbu nastave Hrvatskog jezika u produženom boravku.

Sviđali su mi se način i metode rada u nastavi produženog boravka.

Nastava Hrvatskog jezika u produženom boravku uvelike je doprinijela usvajanju hrvatskog jezika.

Potrebno je više sati posvetiti usvajanju hrvatskog jezika.

Moje dijete je pokazalo napredak u hrvatskom jeziku kada je pohađalo nastavu produženog boravka.

Taj napredak se očitovao i u ocjenama iz drugih predmeta.

Drugi dio istraživanja odnosio se na prikupljanje podataka *online* putem, a uzorak su činili učitelji. Trajanje upitnika je također 5 minuta, a na početku je naveden cilj i anonimnost istog. Upitnik se sastoji od dva dijela, pri čemu se u prvom dijelu nalaze demografska pitanja, a u drugom dijelu su pitanja koja se odnose na stavove o produženoj nastavi kod učenika romske nacionalnosti. Učitelji su označavali slažu li se, ne slažu li se ili nemaju stav o tvrdnji (da/ne/nemam stav). Tvrdnje koje su korištene u upitniku su:

Učenici romske nacionalnosti, kao i ostali učenici, trebaju imati mogućnost polaznja nastave u produženom boravku.

Učenici romske nacionalnosti trebaju nastavu produženog boravka polaziti odvojeno od ostalih učenika.

Učiteljica koja je radila u produženom boravku s Romima imala je teži zadatak nego učiteljica produženog boravka za ostale učenike.

Učenici romske nacionalnosti zahtijevaju veću pripremu učiteljice nego ostali učenici.

Učenici romske nacionalnosti zahtijevaju više strpljenja nego ostali učenici.

Potrebno je više sati posvetiti usvajanju hrvatskog jezika za učenike romske nacionalnosti.

Produženi boravak je osiguravao napredak kod učenika romske nacionalnosti.

Smatrate li da je u redu što učenici romske nacionalnosti nisu plaćali nastavu produženog boravka, a bili su uključeni u nju?

5.4. Metoda analize podataka

Prikupljeni podaci upitnicima unesi su u SPSS s ciljem provedbe statističke analize prikupljenih podataka. Na početku su provedene osnovne analize, odnosno izračunate su frekvencije i deskriptivna statistika (dob, staž, radni status, stupanj obrazovanja). Nakon dobivenih osnovnih podataka, varijabla staž, odnosno godine rada učitelja, transformirane su na način da su stvorene 3 podjednake kategorije kako bi se zadovoljili uvjeti za daljnje analize. Prva kategorija odnosi se na učitelje koji imaju do devet godina radnog staža, druga kategorija odnosi se na učitelje koji imaju od 10 do 19 godina radnog staža, a u trećoj kategoriji nalaze se učitelji koji imaju 20 i više godina radnog staža. Na početku je utvrđena i zadovoljenost svih preduvjeta za provedbu analiza kao što je normalnost distribucija i homogenost varijanci. Kako bi se moglo utvrditi djeluje li jedna NV na jednu ZV koriste se postupci jednosmjerne analize varijance, pri čemu se NV sastoji od više od dviju razina, također kako bi se testirale razlike između grupa (dviju grupa), korišten je t-test.

6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Tablica 2. *Frekvencije sudionika (roditelja) po radnom statusu i stupnju obrazovanja (N=17).*

		<i>f</i>
Radni status	Zaposlen	2
	Nezaposlen	15
	Ukupno	17
Stupanj obrazovanja	Nezavršena	10
	OŠ	5
	Završena OŠ	2
	Završena SŠ	2
	Ukupno	17

Tablica 3. *Deskriptivna statistika procjena zadovoljstva (roditelja) nastavom u produženom boravku.*

	<i>N</i>	<i>min</i>	<i>max</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Zadovoljan/na sam načinom rada učiteljice u produženom boravku.	17	4,00	5,00	4,823	,392
Učiteljica je ulagala puno truda u izvedbu nastave Hrvatskog jezika u produženom boravku.	17	3,00	5,00	4,706	,587
Sviđali su mi se način i metode rada u nastavi produženog boravka.	16	4,00	5,00	4,875	,341
Nastava Hrvatskog jezika u produženom boravku uvelike je doprinijela usvajanju hrvatskog jezika.	17	3,00	5,00	4,706	,587
Potrebno je više sati posvetiti usvajanju hrvatskog jezika.	17	2,00	5,00	4,647	,861
Moje dijete je pokazalo napredak u hrvatskom jeziku kada je pohađalo nastavu produženog boravka.	17	3,00	5,00	4,705	,587
Taj napredak se očitovao i u ocjenama iz drugih predmeta.	17	4,00	5,00	4,882	,332

Tablica 4. *Prikaz deskriptivnih podataka procjena ukupnog zadovoljstva (roditelja) nastavom u produženom boravku.*

	<i>N</i>	<i>min</i>	<i>max</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Ukupno zadovoljstvo nastavom u produženom boravku.	17	3,57	5,00	4,760	,470

Iz Tablice 3, odnosno Tablice 4 vidljivo je kako su roditelji zadovoljni nastavom produženog boravka, sve aritmetičke sredine veće su od 4,5. Može se

primijetiti kako su roditelji najviše zadovoljni time što se osim u hrvatskom, napredak postigao i u ocjenama iz drugih predmeta ($M=4,882$) te načinima i metodama rada učitelja ($M=4,875$). Najniže zadovoljstvo roditelja pronađeno je kod tvrdnje Potrebno je više sati posvetiti usvajanju hrvatskog jezika ($M=4,647$).

Tablica 5. *Povezanost ukupnog zadovoljstva nastavom u produženom boravku i dobi roditelja.*

		Ukupno zadovoljstvo nastavom u produženom boravku.
Dob	Koef. korelacije	,233
	Značajnost	,368
	N	17

Kako bi se vidjelo postoji li povezanost dobi roditelja i zadovoljstva nastavom produženog boravka (Tablica 5), izračunat je Pearsonov koeficijent korelacije ($r=,233$) koji je ispao neznačajan, odnosno ne postoji statistički značajna povezanost između dobi roditelja i zadovoljstva nastavom produženog boravka ($p>,05$). Ovakav rezultat u skladu je s očekivanjima nakon provedene deskriptivne statistike obzirom da je vidljivo (Tablica 4) kako su procjene zadovoljstva visoke, odnosno kako nema varijabiliteta u procjenama roditelja.

Tablica 6. *Tablica sažetka ANOVA-e za aritmetičke sredine procjene zadovoljstva nastavom u produženom boravku s obzirom na dob roditelja.*

	Suma kvadrata	df	F	p
Između grupa	,194	2	,406	,674
Unutar grupa	3,346	14		
Ukupno	3,540	16		

Tablica 7. Tablica sažetka ANOVA-e za aritmetičke sredine procjene zadovoljstva nastavom u produženom boravku s obzirom na stupanj obrazovanja roditelja.

	Suma kvadrata	df	F	p
Između grupa	,194	2	,406	,674
Unutar grupa	3,346	14		
Ukupno	3,540	16		

Tablica 8. Tablica sažetka ANOVA-e za aritmetičke sredine procjene zadovoljstva nastavom u produženom boravku s obzirom na radni status roditelja.

	Suma kvadrata	df	F	p
Između grupa	,511	1	2,530	,133
Unutar grupa	3,029	15		
Ukupno	3,540	16		

Prije provođenja analize varijance, odnosno provjera razlika između grupa u zadovoljstvu nastavom u produženom boravku, provjeren je preduvjet homogenosti varijance. Za sve tri analize, odnosno za sve podjele, po dobi, stupnju obrazovanja i radnom statusu, Levenov test homogenosti varijanci ispao je neznačajan ($p > ,05$) što je omogućilo daljnje analize. U Tablici 6 prikazane su razlike u zadovoljstvu nastavom u produženom boravku s obzirom na dob roditelja. Vidljivo je kako nema razlika između skupina po dobi, odnosno da roditelji imaju podjednake stavove neovisno o dobi. U Tablici 7 prikazani su rezultati ANOVA-e za aritmetičke sredine procjene zadovoljstva nastavom u produženom boravku s obzirom na stupanj obrazovanja roditelja. Iz tablice se može zaključiti kako ne postoje razlike između skupina, odnosno da nema statistički značajne razlike u zadovoljstvu nastavom u produženom boravku s obzirom na stupanj obrazovanja roditelja ($p > ,05$). I u posljednjoj tablici u ovom setu rezultata, Tablici 8, vidljivo je kako ne postoje statistički značajne razlike u zadovoljstvu nastavom u produženom boravku između roditelja koji su zaposleni, nezaposleni i onih koji su u mirovini ($p > ,05$).

Tablica 9. *Frekvencije učitelja s obzirom na stav o plaćanju nastave produženog boravka učenika romske nacionalnosti.*

	<i>f</i>
Da	26
Ne	17
Nemam stav	13
Ukupno	56

Iz Tablice 9 vidljivo je kako su učitelji otprilike podjednako raspoređeni u skupine kada se sagledava tvrdnja o plaćanju nastave produženog boravka za učenike romske nacionalnosti. Naime, 17 njih smatra kako učenici ne bi trebali plaćati nastavu, a njih 26 smatra kako je to potrebno.

Tablica 10. *Frekvencije učitelja s obzirom na staž u obrazovanju - transformirane skupine učitelja s obzirom na staž u obrazovanju.*

	<i>f</i>
1-9 godina	15
10-19 godina	24
Od 20 nadalje	16
Ukupno	55

Tablica 11. *Frekvencije učitelja u razrednoj i predmetnoj nastavi.*

	<i>f</i>
Razredna	22
Predmetna	32
Ukupno	54

Tablica 12. *Frekvencije učitelja s obzirom na upoznatost s načinom rada u produženom boravku.*

	<i>f</i>
Da	49
Ne	7
Ukupno	56

Tablica 13. *Frekvencije učitelja prema upoznatosti s mogućnošću polaznja nastave u produženom boravku za učenike romske nacionalnosti.*

	<i>f</i>
Da	55
Ne	1
Ukupno	56

Tablica 14. *Frekvencije učitelja s obzirom na stavove o nastavi u produženom boravku (N=56).*

	<i>Da</i>	<i>Ne</i>	<i>Nemam stav</i>
Učenici romske nacionalnosti, kao i ostali učenici, trebaju imati mogućnost polaznja nastave u produženom boravku.	55	1	1
Učenici romske nacionalnosti trebaju nastavu produženog boravka polaziti odvojeno od ostalih učenika.	25	23	7
Učiteljica koja je radila u produženom boravku s Romima imala je teži zadatak nego učiteljica produženog boravka za ostale učenike.	48	6	2
Učenici romske nacionalnosti zahtijevaju veću pripremu učiteljice nego ostali učenici.	41	11	4
Učenici romske nacionalnosti zahtijevaju više strpljenja nego ostali učenici.	50	3	3
Potrebno je više sati posvetiti usvajanju hrvatskog jezika za učenike romske nacionalnosti.	55	0	1

Produženi boravak je osiguravao napredak kod učenika romske nacionalnosti.	53	0	3
Smatrate li da je u redu što učenici romske nacionalnosti nisu plaćali nastavu produženog boravka, a bili su uključeni u nju?	17	26	13

Iz Tablice 14 vidljivo je kako više učitelja smatra da učenici romske nacionalnosti trebaju imati mogućnost polaznja nastave u produženom boravku, da je postignut napredak kod učenika romske nacionalnosti, ali da je i potrebno više sati za usvajanje hrvatskog jezika. Nadalje, vidljivo je kako učitelji smatraju da je potrebno više pripreme i strpljenja u radu s učenicima romske nacionalnosti, kao i da je to teži posao za njih. Što se tiče polaznje nastave odvojeno i plaćanja za učenike romske nacionalnosti, tu se učitelji najviše razilaze te je otprilike podjednak broj onih koji smatraju da učenici romske nacionalnosti trebaju polaziti nastavu produženog boravka odvojeno ($N=25$) i onih koji misle suprotno ($N=23$). Slični rezultati su dobiveni i za plaćanje, dio učitelja smatra da bi učenici romske nacionalnosti trebali plaćati nastavu produženog boravka ($N=26$), a dio da ne bi trebali ($N=17$). Također, upravo kod tih dviju tvrdnja, najveći je broj učitelja koji se izjašnjavaju da nemaju stav o navedenom.

Tablica 15. *Kruskal-Wallis analiza procjena stavova učitelja o nastavi u produženom boravku za učenike romske nacionalnosti s obzirom na staž u obrazovanju.*

<i>Nul hipoteza</i>	<i>p</i>	<i>zaključak</i>
Ne postoji statistički značajna razlika u stavovima s obzirom na staž učitelja.	,070	Zadržava se nul hipoteza.

Tablica 16. *Rezultati testiranja nezavisnosti dvaju obilježja hi – kvadrat testom; stavovi učitelja i tip nastave koju održavaju (razredna/predmetna).*

vrijednost <i>df</i>	<i>p</i>

Pearson Chi-Square	12,358	8	,136
Likelihood Ratio	15,189	8	,056
Linear-by-Linear Association	1,228	1	,268
N	55		

Tablica 17. *Kruskal-Wallis analiza procjena stavova učitelja o nastavi u produženom boravku za učenike romske nacionalnosti s obzirom na dob učitelja.*

<i>Nul hipoteza</i>	<i>p</i>	<i>zaključak</i>
Ne postoji statistički značajna razlika u stavovima s obzirom na dob učitelja.	,228	Zadržava se nul hipoteza.

Prije provedbe analiza koje se odnose na testiranje razlika između grupa, provjerena je zadovoljenost preduvjeta za provedbu *t-testa* i *ANOVA-e*. Obzirom da varijable nisu na intervalnoj i omjernoj skali, provedene su neparametrijske analize, odnosno neparametrijske verzije *ANOVA-e* i *t-testa*. Zadovoljen je preduvjet o homogenosti varijance, odnosno Levenov test homogenosti varijanci ispao je neznačajan ($p > ,05$) te se pristupilo daljnjim analizama. U Tablicama 15, 16 i 17 prikazane su razlike između skupina učitelja s obzirom na staž u obrazovanju, dob te tip predavanja, tj. predaju li razrednu ili predmetnu nastavu. Razlika između učitelja koji predaju razrednu i onih koji predaju predmetnu nastavu testirana je *hi-kvadrat* testom obzirom da postoje samo dvije skupine; predmetna/razredna nastava. Dobiveni test (Tablica 16) pokazuje da ne postoji zavisnost stavova učitelja i nastave koju predaju, odnosno ne postoji statistički značajna razlika u stavovima o nastavi u produženom boravku učenika romske nacionalnosti između učitelja razredne i predmetne nastave. Iz Tablice 15 vidljivo je kako se učitelji ne razlikuju u stavovima o nastavi u produženom boravku učenika romske nacionalnosti s obzirom na staž u obrazovanju ($p > ,05$). Također, ne postoji statistički značajna razlika u stavovima o nastavi u produženom boravku učenika romske nacionalnosti s obzirom na dob učitelja ($p > ,05$).

7. RASPRAVA

Nakon provedenog istraživanja te prikaza rezultata vidljivo je da su roditelji učenika Roma koji su pohađali nastavu produženog boravka zadovoljni samim provođenjem nastave. Ono što se može istaknuti jesu rezultati koji govore da su roditelji najviše zadovoljni načinom rada te metodama rada koje su nastavnici koristili te činjenicom da su ocjene iz ostalih predmeta, a ne samo iz hrvatskog jezika, za vrijeme održavanja nastave produženog boravka bile bolje. Hipoteze istraživanja vezane uz roditelje su se potvrdile. Odnosno:

- Ne postoji statistički značajna povezanost između dobi roditelja učenika romske nacionalnosti i zadovoljstva nastavom.
- Ne postoji statistički značajna razlika u zadovoljstvu nastavom s obzirom na stupanj obrazovanja.
- Ne postoji statistički značajna razlika u zadovoljstvu nastavom s obzirom na radni status roditelja.

S druge strane, kada je riječ o učiteljima, brojniji su oni koji smatraju da bi učenici Romi trebali imati mogućnost polaznja nastave produženog boravka. Čak su se 53 učitelja izjasnila da smatraju kako je nastava produženog boravka osiguravala napredak, dok se njih 3 izjasnilo da nemaju stav o toj tvrdnji. Gotovo svi učitelji slažu se s tim da je potrebno više sati posvetiti usvajanju hrvatskoga jezika kada je riječ o učenicima Romima čiji materinski jezik nije hrvatski jezik. No ipak postoje stavovi u kojima se učitelji razilaze. Primjerice, kada je riječ o organizaciji nastave produženog boravka za Rome i ostale učenike, 25 učitelja smatra da bi učenici Romi trebali nastavu produženog boravka polaziti odvojeno od ostalih učenika, dok 23 učitelja smatra da je ipak bolje da svi zajedno odlaze na nastavu. Nadalje, različitih stavova ima i kada je riječ o plaćanju odnosno neplaćanju nastave produženog boravka. Učenici Romi koji su bili uključeni u nastavu produženog boravka nisu istu plaćali, a 26 učitelja smatra da su ipak trebali; njih 17 smatra da Romi ne trebaju plaćati takvu vrstu nastave, a čak 13 učitelja nema stav o toj tvrdnji. Ostale tri hipoteze su se potvrdile:

- Učitelji se ne razlikuju u stavovima o nastavi s obzirom na dob.
- Ne postoji statistički značajna razlika u stavovima s obzirom na staž učitelja.
- Ne postoji statistički značajna razlika u stavovima o nastavi između učitelja razredne i predmetne nastave.

ZAKLJUČAK

Nakon proučavanja određene literature i istraživanja koje je provedeno s ciljem ukazivanja na važnost organiziranja nastave na kojoj bi učenici Romi mogli dodatno učiti hrvatski jezik, može se zaključiti da se obrazovanje Roma ne smije nikako zapostaviti. Svakodnevno se susreću s mnogim predrasudama te su diskriminirani, što je ponekad slučaj i u odgojno-obrazovnom procesu. Vrlo je malo Roma koji upisuju srednju školu, neki čak ne završe ni obvezno osnovnoškolsko obrazovanje. Velik je teret ovdje na učiteljima. Nerijetko se dogodi da zbog nepoznavanja hrvatskog jezika Romi i učitelji ne mogu komunicirati. Ogroman je to razlog zbog čega bi više sati trebalo posvetiti usvajanju hrvatskoga jezika kada su Romi u pitanju i omogućiti im polaznje nastave produženog boravka koja je, prema stavovima učitelja škole gdje se spomenuta nastava održavala i gdje je provedeno istraživanje, osiguravala napredak i u drugim predmetima, a ne samo u hrvatskom jeziku. Isto tako, potrebno je ostale hrvatske učenike upoznati s romskom kulturom i na taj način zapravo stvoriti prijateljstvo u razredu.

Istraživanje i rezultati dobiveni istraživanjem dobar su primjer i dokaz da je dodatna nastava učenja hrvatskoga jezika Romima neophodna – samim time što su i roditelji Roma čija su djeca polazila nastavu produženog boravka bili zadovoljni. Istraživanjem se saznalo sljedeće: roditelji učenika Roma zadovoljni su načinom i metodama rada koje je učiteljica koristila u nastavi produženog boravka; roditelji također smatraju da je učiteljica ulagala puno truda u svoj rad te da je potrebno posvetiti više sati usvajanju hrvatskoga jezika; svi roditelji također dijele mišljenje da je nastava hrvatskoga jezika u produženom boravku doprinijela usvajanju hrvatskoga jezika, da su učenici Romi pokazali napredak u hrvatskom jeziku za vrijeme pohađanja nastave te da je nastava produženog boravka rezultirala i boljim ocjenama iz drugih predmeta. Što se tiče učitelja, gotovo svi smatraju da bi svi učenici Romi trebali imati mogućnost polaznja nastave u produženom boravku, da je potrebno posvetiti više sati usvajanju hrvatskoga jezika te da je nastava produženog boravka osiguravala napredak kod učenika romske nacionalnosti. Nadalje, većina učitelja smatra da učenici Romi zahtijevaju više strpljenja nego ostali učenici te da je učiteljica koja je radila u produženom boravku s Romima imala teži zadatak i morala se više pripremiti za nastavu u usporedbi s učiteljicom produženog boravka za ostale učenike. Učitelji su podijeljeni u mišljenjima kada je riječ o tome trebaju li učenici Romi nastavu produženog boravka

polaziti odvojeno ili zajedno s ostalim učenicima (23 učitelja dijeli mišljenje da bi svi učenici zajedno trebali polaziti nastavu, njih 25 misli suprotno, a 7 učitelja nema stav o tome) te je li u redu što su učenici Romi bili oslobođeni plaćanja nastave produženog boravka, dok su ostali učenici plaćali isti (17 učitelja smatra da je u redu što učenici Romi nisu plaćali nastavu produženog boravka, njih 26 misli da bi ipak trebali plaćati, a čak 13 učitelja nema stav o tome).

LITERATURA

Bagić, D. i sur. (2014). Romska svakodnevnica u Hrvatskoj: prepreke i mogućnosti za promjenu. Zagreb: UNICEF

Cvikić, L. (ur.) (2007). Drugi jezik hrvatski. Poučavanje hrvatskoga kao nematerinskoga jezika u predškoli i školi s posebnim osvrtom na poučavanje govornika bajaškoga romskoga: priručnik s radnim listovima. Zagreb: Profil International

Češi, M., Cvikić, L., Milović, S. (ur.) (2012). Inojezični učenik u okruženju hrvatskoga jezika: okviri za uključivanje inojezičnih učenika u odgoj i obrazovanje na hrvatskome jeziku. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje

Đurđević, G. (2009). Povijest i običaji autohtonih hrvatskih Roma – Lovara. Bjelovar: Centar savjetovanja, edukacije i kulture Roma

Hrvatić, N. (1984). Romi na području općine Đurđevac. U: Podravski zbornik (str. 159-167) Koprivnica, Centar za kulturu Koprivnica

Hrvatić, N. (2014). Novi put – nevo drom – nove kalja, Interkulturalni pristup odgoju i obrazovanju Roma u Hrvatskoj, znanstvena monografija, Zagreb – Pitomača

Lapat, G., Vojak, D., Šlezak, H. (2015). Iz povijesti i sadašnjosti obrazovanja Roma u Hrvatskoj // Zbornik radova sa naučnog skupa: Nastava i nauka u vremenu i prostoru, Učiteljski fakultet u Prizrenu – Leposavić (str. 373-386)

Plattner, S. (ur.) (1989). Economic Anthropology, Stanford-CA., Stanford University Press

Pongrac, Z. (2003). Gjelem Gjelem, zbirka ciganskih ili romskih pjesama i melodija, Zagreb: Profil

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001. godine. Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine. Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske

Posavec, K. (2000). Sociokulturna obilježja i položaj Roma u Europi: Od izгона do integracije. Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, 9 (2-3 (46-47)), 229-250

Škiljan, F., Babić, D. (2014). Romi u Podravini i Međimurju i uključenost u hrvatsko društvo: od predrasuda i stigmatizacije do socijalne distance i diskriminacije (empirijsko istraživanje – intervju). // Podravina : časopis za multidisciplinarna istraživanja, 13 (2014), 25; 141-159

Štambuk, M. (2000). Romi u Hrvatskoj devedesetih, Društvena istraživanja, Zagreb, 9 (46-47): 291-315

Turza-Bogdan, T., Ciglar, V. (2006). Jezik – jedna od prepreka u učenju/obrazovanju Roma u: I. Vodopija (ur.) Dijete i jezik danas, zbornik radova s međunarodnoga stručnoga i znanstvenoga skupa. Osijek: Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku i Učiteljski fakultet Osijek 59-71

Turza-Bogdan, T., Ciglar, V.: Nastava hrvatskoga jezika u višejezičnoj sredini u: Redefiniranje tradicije: dječja književnost, suvremena komunikacija, jezici i dijete . Ur.: Bežen, A.; Majhut, B. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i ECNSI, 2011. str. 271-282

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Osnovna škola Ivana Gundulića Zagreb, Sveučilište u Mariboru, Sveučilište sv. Ćirila i Metoda Skoplje (2018): Zbirka primjera dobre prakse. Razvoj pismenosti i učenje jezika za učenike mlađe dobi u nepovoljnom položaju. Zagreb

Udruga „Romska prava“ Sisak (2013). Naša prava – slikovnica o pravima djeteta

Vlada Republike Hrvatske (2012): Nacionalna strategija za uključivanje Roma

Vojak, D. (2005). Romi u Podravini (1880. – 1941.). Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja, 4 (2005), 7; (107-124)

Izjava o samostalnoj izradi diplomskog rada

Ja, Iva Radman, izjavljujem da sam ovaj rad,

NASTAVA HRVATSKOG JEZIKA S UČENICIMA ROMSKE
NACIONALNOSTI U PRODUŽENOM BORAVKU,

izradila samostalno uz potrebne konzultacije, savjete te korištenje navedene literature.

Potpis:
